

**BABEŞ–BOLYAI TUDOMÁNYEGYETEM
TÖRTÉNELEM ÉS FILOZÓFIA KAR
FILOZÓFIA SZAK, III. ÉV**

SZAKÁCS PÉTER

Az igazságosság problémája, Platón utópiájában

(XIII. Erdélyi Tudományos Diákköri Konferencia – Kolozsvár,

május 14–16)

Témavezető: Dr. Demeter Márton-Attila

2010

1. Bevezető

Platón Állama, talán a filozófiatörténet egyik legvitatottabb alkotása. Sőt, sokak szerint, az egyik leginkább félre értett filozófiai alkotás is. Ahogy Bertrand Russel mondja: „Mindig is korrekt viselkedésnek számított Platón magasztalása, anélkül, hogy értették volna. Ez a sorsa, a nagy embereknek.”¹

De vajon mire céloz ezzel, a Nobel díjas szerző? Minden bizonnyal Platónnak, az ideális állam megszervezéséről, és irányításáról vallott, igencsak sajátos nézeteire, amelyek az eugenikával, az eutanáziával, a nép, vezetők által történő megtévesztésével (a nagyobb jó érdekében) kapcsolatosak, és amelyek miatt sokan a modern totalitárius rendszerek előképének tekintik Platón utópiáját.

Ezek a nézetek, a kelleténél kevésbé ismertek, sok szakkönyv, például Taylor Platón-monográfiája, csak érintőlegesen foglalkozik velük. Holott kérdéses, hogy megfelelő képet tudunk-e alkotni Platón filozófiájáról, anélkül, hogy ismernénk utópiájának ezen oldalát.

A következő oldalakon be fogom mutatni Platón elgondolásait az igazságosságról, és az ideális államról. Mivel, egy ekkora terjedelmű dolgozatban, lehetetlenség lenne, az egész művel átfogóan, és minden részletre kiterjedően foglalkozni, a különféle politikai rendszerek elemzésétől, egészen a dialektikával kapcsolatos problémákig, leginkább a második, harmadik, a negyedik, könyvre, illetve az ötödik könyv első felére, fogok koncentrálni.

Előbbi háromra, azért, mert itt fejt ki Platón az igazságosságról alkotott felfogását, az ötödik könyvre viszont azért térek ki, mert itt esik szó a nő- és gyerekközösségről, a mű egyik igencsak vitatott momentumáról.

Ezek után, a harmadik, negyedik é ötödik részben, három különböző Platón értelmezést fogok bemutatni, a Russelét, a Taylorét, végül pedig a Pais Istvánét.

Mindezek közül Russelé, a legkritikusabb, ki is jelenti, hogy minden tisztelet mellőzésével, úgy szeretne foglalkozni Platónnal, mintha a mai kor Amerikájának, egyik totalitárius nézeteket hirdető szónoka lenne. Lehet, hogy vitatható, minden olyan interpretáció, amely teljesen a mai kor nézőpontjából kíván megérteni, illetve megítélni egy antik filozófust, azonban Russelnek mindenféleképpen nagy érdeme, hogy a klasszikus művel kapcsolatban tesz néhány újszerű megállapítást.

¹ Russel, 107

Teljesen más, Taylor Platón értelmezése, aki Platón védelmére kel, cáfolni kívánva azokat, akik az utópiában leírtakat, a kommunista, vagy fasiszta ideológiához hasonlítják.

Végül, Pais István, főként történeti szempontok szerint vizsgálja az Államot, és mindazokat a tényezőket, amelyek Platón a mű megírására motiválták.

Miközben ismertetem, és összevetem egymással, ezeket, az értelmezéseket, azt a kérdést boncolgatom, hogy mennyiben tekinthető ezen utópia, a totalitárius rendszerek prototípusának.

2. 1. Az igazságosság

A jó illetve hasznos dolgok háromfélék, fejti ki Szókratész, a második könyv elején, olyanok, amelyeket önmagukért szeret az ember (pl. az öröm), olyanok, amelyeket önmagukért, és következményeikért is szeretünk (pl. a kitüntetés), és végül olyanok, amelyeket nem önmagáért tesz az ember, hanem a belőle származó javakért. Ilyen például az orvos, sokszor visszataszítónak tűnő munkája, amelyet semmiképp nem kedvtelésből végez, hanem a belőle származó előnyök miatt.

Ezen három kategória közül, a második a legbecsesebb.

Az igazságosság, vajon melyik kategóriába sorolható? Szókratész ígéretet tesz annak bizonyítására, hogy a másodikba, vagyis azon jó dolgok közé, amelyeket következményeiért is, (mint amilyen a jó hírnév), de önmagában is szeret birtokolni az ember.

A második könyv elején Glaukón és Adeimantos, bemutatnak, egy, az igazságossággal kapcsolatos, meglehetősen elterjedt felfogást, amely szerint az igazságosság pusztán konvenció. Ugyanis, az ember számára rossz, ha igazságtalanságot követnek el rajta, és jó, ha ő követ el igazságtalanságot másón. Mivel, szeretnék elkerülni az előbbit, előnyösnek ígérkezik a köztes utat választani, az igazságosság preferálását, vagyis lemondanak az igazságtalanságok elkövetésétől, cserébe pedig nem is kell azokat elszenvedniük.

Azonban, ezen felfogásból, az következik, hogy az igazságosság, nem önmagáért jó, hanem annak következményeiért: a hírnévért, a megbecsülésért. A költők is, ezekért dicsőítik az igazságosságot. Ezek azonban, már az igazságosság látszata által is elérhetőek. Így, az embernek az a legjobb, ha megőrzi az igazságosság látszatát, miközben igazságtalan dolgokat követ el. Mindez vagyonhoz, hatalomhoz juttatja.

Ráadásul a túlvilágon sem kell büntetéstől tartania, hiszen, az istenek, (ha valóban léteznek) kiengesztelhetőek áldozatokkal. Így az igazságtalan ember, mivel nagy vagyonra tesz szert, legalább olyan könnyen üdvözülni, mint a szegény, de becsületes, akinek nincs pénze engesztelő áldozatra.

Szókratész megpróbál ezen felfogással szemben, az igazságosság védelmére kelni.

Azt mondja, hogy az igazságosságról beszélhetünk egyrészt, az egyes ember esetén, másrészt, a társadalom esetén. Álláspontja szerint az igazságosság, az államban jobban szemügyre vehető, mint az egyénben.

„Míntha például nem nagyon éles szemű embereknek valaki, azt a feladatot adná, hogy apró betűket olvassanak el messziről. Ha ilyen esetben, valamelyikük rájönne, hogy ugyanazok a betűk, másutt is megvannak, és pedig nagyobb formában, nagyobb alapon, bizonyára mindnyájan szerencsés felfedezésnek tartanánk, hogy először ezeket olvasnánk el, s csak azután néznék meg a kisebbeket, vajon azok is ugyanolyanok-e?”²

Ezért kell, azt vizsgálnunk, vélekedik, hogy hogyan van meg, és hogyan jön létre, az államban az igazságosság.

Éppen ezért, mondja Szókratész, alapítsunk egy képzeletbeli államot.

Az állam, akkor keletkezik, ha az ember, valamilyen okból már nem tudja önmagát ellátni, és mások segítségére szorul. Így születik meg, az állam, mint különböző mesteremberek társulása. Az a legelőnyösebb munkamegosztás, ha mindenki, csak a saját mesterségével foglalkozik, az életéhez szükséges feltételeket (élelem, ruhák, stb.) pedig egymásnak biztosítják. A földműves búzatermesztéssel foglalkozik, a szabó ruhákat varr, a cipész cipőt készít, és ezeket egymás közt elcserélik. Így megszületik a piac, a pénz, szükség lesz szatócsokra, és kereskedőkre. Előbbiek, a piaci árusok, utóbbiak, más államokba utazva intézik az adás-vételt.

Ha az állam polgárai, nem elégednek meg, a lehető legegyszerűbb életstílussal, és táplálkozással, akkor egyre nagyobb és nagyobb földterületekre lesz szükség, vagyis hódítani kell. Ehhez, illetve az állam lakóinak megvédéséhez kellenek az örök, a katonák.

De vajon, milyenek a jó örök. Egyfelől, mondja Szókratész, bátrak, erős testalkatúak, és indulatosak.

Ez azonban még nem elegendő, ugyanis jó, és helyes, hogy az idegenekkel, az államot veszélyeztető népekkel indulatosak legyenek az örök, az állam lakóival szemben azonban a lehető legjámborabbnak kell lenniük.

² Platón, 105

Az öröknek, tehát olyanoknak kell lenniük, Szókratész szavaival élve, mint a fajtiszta kutyának, hiszen az, az ismerősökkel szemben, a lehető legbarátságosabb, az idegeneket azonban kivétel nélkül megugatja, megharapja.

„Az, hogy ha ismeretlen embert pillant meg, nekiesik, ha az nem is bántotta, ha meg ismerőt, hízeleg neki, még ha az soha, semmi jót nem is tett neki.”³

Tehát, az alapján dönti el, kizárólagosan, hogy ki az ellenség, és ki a barát, hogy az ismerős-e neki, vagy sem.

Azt az embert, aki ehhez az állathoz hasonlít, Platón tanulni szeretőnek, és bölcsességszeretőnek nevezi. Az állam őreinek, tehát bölcsességszeretőknek (vagyis filozófusoknak) kell lenniük, legalábbis ebben az értelemben véve.

Hogyan kell nevelni az örököt, teszi fel a kérdést, Szókratész, ahhoz, hogy ilyenek legyenek? A nevelés, mondja, két módon történik: testi gyakorlatokon, és elbeszéléseken keresztül. Az elbeszélések kétfélék: igazak, és hazugok. A gyerekmesék az utóbbi kategóriába tartoznak.

Meghökkenítő módon tehát azt mondja, hogy a nevelés, főként hazug meséken keresztül kell, hogy történjen.

Ahhoz, hogy az örök, a fennebb felvázolt tulajdonságokkal bírjanak, arra van szükség, hogy az anyák, és a dajkák, csakis a gyerek jellemének, és becsületének fejlődését építő jelleggel befolyásoló meséket mondjanak.

Ezért ki kell tiltani bizonyos történeteket, az államból, így Homérosz, és Hésziodosz műveit is. Hiszen, e kettő, az Istenekről hazug dolgokat állít: ármánykodónak, gonosznak mutatja be őket. Az Istenek viszont nem ilyenek, hanem a legtökéletesebb lények. De még, ha igaz is lenne, amit Homérosz és Hésziodosz mond, akkor is el kellene hallgatni, ezeket a dolgokat a tömegek előtt.

„S nem szabadna azt hangoztatni, a fiatal hallgatóság előtt, hogy ha a legnagyobb igazságtalanságokat követik el, s ha apjuk igazságtalanságait, minden elképzelhető módon megtorolják, ezzel semmi különös dolgot nem követnek el, mert csak azt teszik, amit a legősibb és legnagyobb istenek is meettek. (...) Mert az ifjú elme (...) amit ilyen zsenge korban befogad, az rendszerint kitörölhetetlenné, és megmásíthatatlanná lesz benne.”⁴

Tehát, azok a történetek, amelyek azt tanúsítják, hogy az istenek rosszak, káros következményekkel járnak, a társadalmi viszonyok szempontjából. Ezért, mondja Szókratész, az ilyen történeteket, és az egyéb káros meséket ki kell tiltani az államból.

³ Platón, 125

⁴ Platón, 132

A harmadik könyv, az örök nevelésével foglalkozik behatóbban, továbbá azzal a kérdéssel, hogy milyen a helyes életvitel. Ízelítőt kapunk arról is, hogy Platón milyen sajátos eszközöket javasol, az állam viszonyainak megszilárdítására.

Azokat a történeteket, amelyek a túlvilágot negatívan, szenvedésekkel, kilátástalansággal teli állapotként írják le, ki kell tiltani az államból. Főként azért, mert a katonáktól, azt várják el, hogy védelmezzék az államot, és akár életüket is adják érte. Pontosan ezért, el kell kerülni, hogy halálfélelmük legyen, és jobban féljenek a pusztulástól, mint a vereségtől, és a rabszolgaságtól.

Másfelől, azok az emberek, akik ilyen történetet hallgatnak, és ezáltal feléled bennük a halálfélelem, elpuhulnak, ellágyulnak, stb.

Rossz példát tárnak a hallgatóság szeme elé, tehát, azok, a költők, akik bemutatják a nagy hőszok siránkozásait, búslakodásait.

A melankolikus, depresszív magatartást nem nézik jó szemmel, az államban, de az eltúlzott jókedvet és nevetést sem, hiszen azt általában kedélyváltozás követ.

Ezután a hazugságról esik szó. A hazugság, vélekedik Platón, elítélendő, de nem minden helyzetben. Ugyanis, bizonyos helyzetekben, mondja Szókratész, az igazságosság hasznos lehet, orvosságként szolgálhat az emberek számára. Éppen ezért, az embereknek nem szabad hazudniuk, semmi szín alatt, kivételt képeznek ez alól, a vezetők, akik az államnak, és lakóinak szempontjából hasznos hazugságokat terjeszthetnek el.

„Meg aztán, az igazságot, nagy becsbe kell tartani. Mert, ha helyes volt előbbi megállapításunk, tehát, ha igaz az, hogy az isteneknek nem hajt hasznót a hazugság, az embereknek azonban mintegy gyógyszerként, hasznos, akkor nyilvánvaló, hogy alkalmazását, az orvosokra kell bízunk, a magánemberekben ellenben nem szabad hozzányúlítani.”⁵

A következő oldalakon, azt a kérdést boncolgatja, hogy az államban milyen történeteknek, műalkotásoknak van helyük, és milyeneknek nincs, mind formai, mind tartalmi szempontból nézve.

Főként a drámai műfajokról és a zenéről esik szó itt.

Ami a tartalmi szempontot illeti, szigorúan meg kell tiltani, az olyan történetek terjesztését, amelyekben az igazságtalan szereplő jól jár, az igazságos viszont szenved. Az olyan történetekre, ellenben, ahol ennek fordítottja történik, vagyis a jó győz, a rossz kárára, igenis szükség van.

⁵ Platón, 156

Az elbeszélés során, amikor valamelyik szereplő beszél, azt a történetmondó kétféleképpen tudja megjeleníteni. Közvetlenül, vagyis idézi a szereplő szavait, azaz utánoz. Úgy tesz, mintha ő lenne az illető szereplő.

A másik mód, a közvetett, amikor csak elmondja, hogy miket mondott a hős, „azt mondta, hogy”, „azzal folytatta, hogy”, stb. kifejezések közbeiktatásával. Ilyenkor a történet elmondója nem utánoz, hanem, csak elmeséli nagy vonalakban, hogy mit mondott a szereplő.

Az utánzás, különösen gyerekkorban, amikor az ember, a legfogékonyabb, nagyban befolyásolja a lélek, a jellem fejlődését, hiszen az utánzó, az utánzóval azonosul.

Ezért, - különösen az öröknek, szigorúan tilos negatív figurákat utánozniuk.

Amikor az őr egy történetet mesél el, akkor közvetlenül, csak a derék, és igazságos hősoket szabad megjelenítenie, a többi karaktert, csak közvetetten szólaltathatja meg.

„Nyilvánvaló tehát, hogy ha aztán egy olyan ember érkezne államukba, aki képes volna művészetével mindenféle alakot öltetni, és mindenféle dolgot utánozni, s költeményeit akarná nekünk bemutatni, talán nagy tisztelettel öveznénk, mint egy szent, csodálatra méltó és kedves embert, de azért mégiscsak azt mondanánk neki, hogy ilyen ember, a mi államunkban nincs, s ilyenek nem is szabad lennie, s valószínűleg el is küldenék.”⁶

Ami a zenét illeti, a lágú, gyászos dallamokat, továbbá, a részeg emberekhez illő hangsorokat kell kitiltani, és csakis olyan dalokat kell az emberekkel énekelteni, amelyek hadba vonuló katonához illenek. A dór, és a phrüg hangsorok tehát megengedhetőek, a többi viszont nem. „Csak azt a dallamot hagyd meg, amely méltó módon tudja utánozni egy olyan férfúnak a kiejtését és hangsúlyát, aki a háborús cselekményben, és mindenféle kényszerhelyzetbe bátran viselkedik.”⁷

Sokhúrú hangszerekre, és fuvolásra ezen okokból semmi szükség.

Azok az emberek, akik megfelelő zenei nevelésben részesültek, rendezett ritmusú és dallamú dalokat hallgattak és játszottak velük, azok, a lelkükben is rendezettebbek lesznek.

Mindezek után, az igazi szeretet természetéről esik szó. Az igazi szeretet sajátossága, vélekedik Szókratész, hogy önmérséklet társul hozzá, ezért semmi olyant nem szabad a szeretet közelébe engedni, aki megőrijthet, vagy fegyelmezetlenné tehet, így a gyönyört, és a szenvedélyt sem.

A törvényeknek, a szerelmi viszonyt is szabályoznia kell.

⁶ Platón, 178

⁷ Platón, 182

„Olyan törvényeket kell hoznod, az alapítandó államban, hogy a szerető úgy csókolja szerelmesét, úgy éljen vele, úgy érintse, mintha fia volna, csupán a szép dolgok kedvéért, s csak akkor, ha hajlandóságát megnyeri.”⁸

Az államban, a testedzésnek, és az étkezésnek, a művészetekhez hasonlóan egyszerűnek, mesterkéletlennek kell lennie. A katonák, sült hússal táplálkozzanak, hiszen azt a legkönnyebb elkészíteni. A testgyakorlást, nem kell túlzásba vinni, nem atlétákra van szükség, hiszen a túlzott mértékű testedzés kimeríti az embert. A testgyakorlatok célja, inkább az indulatok ébresztgetése a katonákban.

Aki, ilyen életmódot folytat, vélekedik a szerző, annak valószínűleg nem lesz szüksége orvosra, akár egész életét leélheti egészségesen.

Érdekes Szókratész vélekedése, az orvostudományról. Azt állítja, hogy az, hasznos dolog, de csak bizonyos mértékig. Nem jó, ha az embert orvosa hosszan kúrálta. A munkára, és tartalmas életre képtelen embereket főlegesen éveken át kezelni, pusztán azért, hogy szenvedésüket meghosszabbítsák.

„Állítom tehát, hogy ennek tudatában Aszképiosz is csak olyan emberekre gondolt, akik csak testi alkotottságuknál és életmódjuknál fogva általában egészségesek, s csak valami körülhatárolható betegségben szenvednek és csupán ezeknek, és az ilyen szervezeteknek a kedvéért alapította meg az orvostudományt, amennyiben orvossággal, vagy metszéssel kiűzte belőlük a betegséget, s aztán a megszokott életmódra utasította őket, nehogy az állam szerkezetét károsan befolyásolja. Azt azonban meg sem kísérelte, hogy egy keresztül kasul beteg szervezetnek apránként való kimeregetésével, majd újra feltöltésével az emberi életet, hosszúvá és elviselhetetlenné tegye, s tőlük, ami agyon valószínű, megint csak ilyen ivadékok szülessenek. Ellenben az volt a felfogása, hogy aki az átlagos élettartalmat végigélni nem képes, azt nem is szabad gyógyítani, mert sem az illetőnek, sem az államnak nem érdeke.”⁹

Figyeljük meg, a fentebbi idézetben, mivel érvel Platón a beteges szervezetű emberek kezelése ellen (természetese mindazon túlmenően, hogy az ilyen állapot az illető számára nem jó). Azt mondja, hogy az ilyen emberek valószínűleg beteges utódokat szülnek, vagy nemzenek majd, és ez káros befolyással lenne a társadalom szerkezetének alakulására.

Máshol, a bírúk, és az orvosok tevékenységéről ezeket mondja:

⁸ Platón, 192-193

⁹ Platón, 203-204

„Ezek aztán az ép testű, és ép lelkű embereket gondozásukba veszik, a betegeket pedig, ha testükben betegek, engedik meghalni, ha pedig torzszülöttek és gyógyíthatatlanok ők maguk ölik meg.”¹⁰

Az állam vezetőinek kiválasztásáról is szó esik. Ki kell választani, mondja Szókratész, az örök közül azokat, akik az állam számára hasznos dolgokat mindig készek megcselekedni, azonban az állam érdekeivel ellenkező dolgot soha nem vinnének véghez. Tehát, próbatételek elé kell állítani a vezetői feladatra alkalmasnak látszó öröket, már gyerekkoruktól, hogy csábítás, vagy meggyőzés esetén is hűek tudnak-e maradni, a már elsajátított nézetekhez.

Itt tehát, az örök kasztja kettéválik: a valódi vezetőkre, és a vezetőket segítő katonákra. A kettő azonban voltaképpen egy: előbbieket, az utóbbiak legkiválóbbjai, leghűségesebbjei közül választják ki.

A könyv végén, Szókratész, meglepő ötlettel áll elő. Vajon el lehetne-e hitetni egy nemes hazugságot a néppel, ami arra sarkallná őket, hogy egymást testvéreiknek tekintsék.

A filozófus szerint ilyesmi, nagyon is lehetséges, hiszen azt beszélük, hogy a költőknek már sikerült véghezvinniük ilyesmit. A szerző, konkrétan a hazugság kifejezést adja Szókratész szájába. „S volna-e valami útja-módja annak, hogy ama helyzet parancsolta hazugságok közül, amelyekről az imént szóltunk, egyet, egy nemes hazugságot elhitessünk lehetőleg magukkal az örökkel, is, ha pedig ez nem megy, legalább a polgárság többi részével?”¹¹

Nézzük, milyen hazugságról is van szó?

Szókratész elhítené, először is a vezetőkkel és a katonákkal, utána pedig a polgárokkal, hogy ami velük nevelésük során történt, az, pusztán álmoké volt. Ők, akkor csak képzeltek, hogy megtörténtek velük ezek a dolgok, valójában azonban mindeközben a föld alatt voltak, és ott növekedtek, ott készült felszerelésük és fegyverzetük is. Amikor aztán végül elkészültek, a föld szülőanyaként bocsátotta a felszínre őket.

Ezért, a földet, anyjukként kell védelmezniük, a többi társukat pedig ebből kifolyólag édes testvérükként.

Továbbá, el kellene hitetni a polgárokkal, hogy bár, mindnyájan egy anyától, a földtől származnak, az őket megformáló istenek, egyesek vérebe aranyat (ők kell legyenek a vezetők), mások vérebe ezüstöt (a katonák), megint mások vérebe bronzot és vasat (föld- és kézművesek) keverték. Ez a történet fogja szentesíteni a társadalom hármass tagozódását.

¹⁰ Platón, 208

¹¹ Platón, 221

Arany vérű szülőnek általában a gyereke is arany vérű, és így tovább. Azonban amikor eldöntik, hogy a gyerek, melyik osztályba sorolódjon, figyelembe kell venni lelki vonásait, és ez alapján kell meghozni a döntést.

Kétségtelen, vélekedik Glaukón, hogy ez egyik napról a másikra nem megoldható, de több generáció lefolyása alatt, talán el lehetne hitetni egy ilyen történetet, a néppel, és ez felettébb hasznos lenne, az államban levő viszonyok szempontjából.

Szégyen, mondja Szókratész, ha egy gazda úgy neveli a kutyáit, hogy azok engedetlenek legyenek, és éhségnek vagy bármi egyébnek a következményeként rátámadjanak a nyájra. Ez a hasonlat természetesen a katonákra vonatkozik.

A katonáknak olyan életkörülmények között kell élniük, amelyek nevelésükkel együtt biztosítják, hogy nem válhatnak zsarnokokká, a nép kizsákmányolóivá. Nézzük, szerinte mik ennek a feltételei.

Először is, ne lehessen semmiféle magánvagyonuk, a legszükségesebb használati tárgyakon kívül. Ne legyen olyan része a lakásuknak, ahova bárki be ne léphetne, amikor csak akar. A meggazdagodás elkerülése érdekében, aranyat és ezüstöt, nem érinthet a katonák keze. (Hiszen, az ezüst és az arany amúgy is a lelkükben van.)

„Hogyha, magántulajdonként, földet, házakat, és pénzt szereznek, akkor örökből gazdákká és földművesekké, polgártársaik szövetségeseiből pedig bizonyára gyűlöletes kényurakká válnak, s egész életüket kölcsönös gyűlöletben és áskálódásban töltik, és sokkal többször és sokkal inkább kell rettegniük a belső, mint a külső ellenségtől, közben pedig már akkor a végveszély legszélén futnak, maguk is meg az állam is.”¹²

Vajon, a teljes vagyonszösségben élő örök, boldogok-e, teszi fel a kérdést Adeimantosz. Hiszen, úgy élnek, mint „egyszerű kosztosok, akik az élelmen kívül fizetést sem kapnak, mint mások, tehát, ha például magánügyben el akarnak utazni, ezt meg sem tehetik, és azt sem, hogy barátnőiknek valamit ajándékozzanak, s általában bármi másra költsenek, amire az úgynevezett boldog emberek áldozni szoktak.”¹³

Szókratész, azt mondja, hogy az államban nem egy bizonyos réteg boldogsága a cél, hanem az, hogy az állam a maga teljességében igazságos és boldog legyen. Az öröknek pedig, nem lehet részük olyan boldogságban, amelyek megakadályozzák őket abban, hogy hívatásukat megfelelően lássák el. Ezzel a kérdéssel itt nem is kíván behatóbban foglalkozni.

Az öröknek vigyázniuk kell, hogy a gazdaság, és a szegénység be ne fészkelje magát az államba. Tehát a nem vagyonszösségben élő része a polgárságnak (föld- és kézművesek)

¹²Platón, 227

¹³ Platón, 228

se lehessen túl szegény, vagy túl gazdag. Mert a túl gazdag ember nem végez minőségi munkát, hiszen nincs ami őt motiválja, a szegénységgel pedig szintén hanyagság jár együtt.

Ezután a háborúk kérdése kerül terítékre. Az állam ne legyen se túl nagy, se túl kicsi, pont akkora legyen, hogy a belső egységet, lehessen megőrizni. Az egység megőrzését illetően az is fontos, hogy a különböző társadalmi rétegek, például a gazdagok és a szegények ne kerülhessenek szembe egymással.

Az így megszervezett állam előnye, katonailag is pontosan az egység és a fegyelmezettség, éppen ezért kis mérete ellenére is könnyen találhat majd szövetségeseket, ha háborúra kerül sor.

Ezután, ismételten, a nevelésről esik szó. Szókratész azon az állásponton van, hogy a polgárok törvénytisztelete a nevelés kérdésén áll, vagy bukik, vagyis a zenei nevelésen, és a szabályok betartására nevelő gyerekjátékok műveltetésén. Éppen ezért, a zenei nevelésen, és a testgyakorlatok, játékok szabályain, az öröknek tilos változtatniuk. Ugyanis, ezen a téren lopózik be a legkönnyebben és a legészrevétlenebbül a társadalomba, az újítás.

Ha tehát, mondja Szókratész, ha elkerüljük, a játékok, és a zenével kapcsolatos szabályozások megváltoztatását, akkor joggal remélhetjük, hogy kihúztuk a talajt, mindenféle más változtatás lába alól.

„Mert a zene formájának újító megváltoztatásától óvakodnunk kell: ezzel mindent kockára teszünk, hiszen a zene jellegéhez, senki sem nyúlhat anélkül, hogy a legalapvetőbb állami törvényeket is ne érintse. (...)”

Szókratész: E szerint, úgy látszik, az öröknek, valahol itt a zenében kell az őrhelyüket megépíteniük.

Adeimantosz: Legalábbis, a törvények semmibe vevése legkönnyebben éppen itt csúszik be észrevétlenül.

Szókratész: Igen, mintegy a játék leple alatt, s mintha semmit sem ártana.”¹⁴

Egy társadalomban, a jó erkölcs, és a helyes illem kialakulása is ezen játékoktól függvénye. Ha az ifjúság helyesen nevelődik, ezen játékok által, akkor az illemmel kapcsolatos dolgokat, a vezetőknél, nem kell törvényekkel szabályozniuk.

Ezután, a szerző visszatér, az elején feltett kérdésekre: hol található meg az igazságosság az államban, és az egyéneken, illetve mi bizonyítja azt, hogy az igazságosság önmagában jó.

¹⁴ Platón, 239

A beszélgetők, mind egyetértenek abban, hogy az általuk megállapított állam, jó, tehát: bölcs, bátor, józan, és igazságos.

Az állam bölcsessége azt jelenti, hogy az jó elhatározásra képes, és a vezetők által valósul meg, illetve a vezetők tudománya által. A bátorság, Platón értelmezése szerint azt jelenti, hogy az ember mindenféle viszontagság ellenére is képes kitartani a helyes és törvényes felfogás mellett. Vagyis, a bátorság, a katonák sajátja, akiket a testgyakorlások, és a zenei nevelés által arra neveltek, hogy tartsanak ki a végsőkig az állam törvényei mellett.

A józan önmérséklet, voltaképpen a gyönyörök és a vágyak felett tanúsított önuralom, vagyis azt jelenti, az állam viszonylatában, hogy a tömeg vágyai el vannak nyomva, a vezetők által. Illetve azt, hogy a társadalom rétegei összhangban vannak, tehát a vezetettek elfogadják a vezetők uralmát.

Az igazságosság pedig, nem, egyik, vagy másik kaszthoz kötődik, hanem az egész szervezet működéséhez. Vagyis azt jelenti, hogy mindenki elfogadja a saját szerepét, és kizárólag a neki rendelt tevékenységet kívánja végezni. A föld-, és kézműves, nem akar őr lenni, illetve fordítva. A három rend, - az öröké, a katonáké, és a dolgozóké, - összekavarodása jelentené a legnagyobb kárt ebben az államban, legalábbis Platón vélekedése szerint.

Ehhez kapcsolódóan esik szó, az emberben lévő három lélekrésről. A három lélekrész, illetve, a három hajlam Platónnál: a gondolkodás, az indulat, és a vágyakozás. E három minden emberben megvan, és az a leghelyesebb, ha a gondolkodás uralkodik, a másik kettő felett, hiszen mindközül ez a legfontosabb. Ha az indulat, vagy a vágy felül kerekedik, a gondolkodáson, az a lélek megbetegedését, a harmónia elvesztését jelenti, ami az ember számára mindenképpen káros.

Az államra leképezve, ez azt jelenti, hogy a gondolkodásnak megfelel, a legkisebb kaszt, az örök, az indulatnak, a katonák kasztja, míg a vágyakozásnak, a többi polgár. Így, a társadalom akkor egészséges, ha megvan benne a kellő rend, tehát, az örök uralkodnak a katonák, és a dolgozók felett.

Ha ez a rend felbomlik, - legyen szó, akár a lélekrészek közötti rendről, akár kasztok közötti rendről, az jelenti az igazságtalanságot, ha fent áll a rend, az, az igazságosság. Az igazságtalanság, tehát, a harmónia felbomlását jelenti, ami feltétlenül káros az egyén boldogsága, és egészsége számára is, és ez az okfejtés, az államra is érvényes, így tehát, mondja Szókratész, bebizonyosodott, hogy az igazságosság önmagáért jó.

2. 2. Nőközösség, és eugenika

Az igazságossággal kapcsolatos kérdések megválaszolása, egyelőre itt véget is ér, és következik Szókratész azon vélekedésének kifejtése, amely már az előző könyvekben elhangzott, és amely szerint, a gyerekeket és a nőket, meg kell osztani, a barátok között. (Ez a kijelentés, kifejezetten az Állam öreire, és katonáira vonatkozik, ha a szöveget, a maga egészében nézzük, akkor kiderül, hogy a civil lakosságra nem.)

Ahogy, a nyájörző kutyák között, a nöstény ugyanúgy végzi a munkáját, akár a hím, és ugyanúgy feladata, a farkasok elkergetése, az államban is, a nőknek épp úgy részt kell vállalniuk a közfeladatok ellátásából, mint a férfiaknak. Már, ami az örök és katonák kasztjához tartozó nőket, és férfiakat illeti.

Éppen ezért ugyanúgy, és ugyanarra kell oktatni őket, mint a férfiakat. A görög városállamok tornacsarnokaiban, a férfiak, meztelenül végezték a tornagyakorlatokat. Az Államban ez a nőkre is vonatkozna, meztelenül, a férfiakkal együtt kellene futkosniuk, és tornászniuk, korra való tekintet nélkül.

Platón kifejti, hogy nő és férfi között nincs lényegi különbség, hanem pusztán minőségbeli, vagyis csak annyi, hogy „a nő mindenben gyengébb, mint a férfi.”¹⁵

Ezért a nők között is vannak olyanok, akik alkalmasak arra, hogy örök legyenek. Együtt fognak élni, tehát a nők a férfiakkal, hasonló természetűek, a hasonló természetűekkel, együtt laknak, esznek, és tornásznak majd. Azonban a vallásnak és a vezetőknek tiltaniuk kell, hogy szexuálisan közeledjenek egymáshoz, hiszen „összevissza keverednének”. A cél, azonban az, hogy a legkiválóbb nők szüljenek gyereket, a legkiválóbb férfiaktól. Ahogy, az állattenyésztő is vigyáz kutyái fajtisztaságára.

A cél tehát az, hogy a legkiválóbbak a lehető legtöbbször, a tökéletlen testűek, pedig minél ritkábban közösjenek, előbbieik gyermekeit fel kell nevelni, utóbbiakét azonban nem.

Mindez, fortéllyal, az emberek félrevezetése által valósítható meg.

Ünnepeket szerveznek, ahol összehozzák egymással a fiatal nőket és férfiakat. Nekik, úgy tűnik, hogy mindez egy sorsolási rendszer alapján történik, amely során kiválasztják, hogy kinek kivel kell közösjennie, és ki az, aki pár nélkül marad.

A sorsolási rendszer azonban, csak álca, valójában mindez az örök döntésén múlik, akik ügyelnek arra, hogy a gyengébb fizikummal, és szellemi képességekkel rendelkezők pár

¹⁵ Platón, 315

nélkül maradjanak. Azok pedig, mindezt balszerencsájuknek tudják majd be. Arra is vigyázniuk kell az öröknek, hogy az állam lakosságát egy szinten tartsák, se túl nagy, se túl kicsi ne legyen.

A háborúban kitűnő ifjakat úgy kell megjutalmazni, hogy a nőekkel való együttlét gyakoribb legyen a számukra. Ezzel is, az a cél, hogy a legtöbb gyerek, kiváló szülők sarja legyen.

A megszülető gyereket, a város egy elkülönített részébe viszik, a csecsemőgondozóba. Oda járnak majd az anyák is szoptatni, de mindezt oly módon kell megoldani, hogy senki ne ismerhesse fel a saját gyerekét,

Azokat a csecsemőket, akik nem az állam által elrendelt házasságokból születnek, vagy „csenevész testűek”, titokban el kell tüntetni.

Mindennek célja, hogy minél kevesebb széthúzás legyen ezen két kaszt tagjai között. Így, meg lehet előzni, mindenféle pereskedést, hiszen nincs semmiféle magántulajdon, vagy magánérdek, és mindenki ugyanazon ügyön munkálkodik, és mindenki ugyan annak örül, illetve ugyanazon dolog miatt érez szomorúságot.

Az örök és katonák, gyerekeiket, a háborúba magukkal viszik, ahogy a fazekas gyereke is ott van a műhelyben, és évekig figyel, hogy, hogyan dolgozik az apja. Ez nemcsak azért üdvös, mert a gyerekek így megismerhetik a háborús életet, hanem azért is, mert jelenlétük motiválja szüleiket, a minél elszántabb harcban.

A háborúban nem megfelelően teljesítő katonák szankcionálásáról is szó esik. Aki, eldobja fegyvereit, megadván magát, vagy megtagadva a harcot, azt földművessé, vagy iparossá kell leminősíteni. Azokkal pedig, akik hadifogságba esnek, az Állam védelmezői közül, nem kell törődni, hanem az ellenfélnek kell ajándékként átengedni őket.

3. 1. Hamis „mítoszok”

Elsőként tehát, Bertrand Russel Platón értelmezésével foglalkozom. Alapvetően, demokráciaellenes gondolkodóként állítja be Platont, aki már származása miatt is (arisztokrata család sarja volt), megvetette a demokráciát, ráadásul Szókratész kivégzését is a demokrácia számlájára írhatta. Éppen ezért, Platón utópiájához, Spárta berendezkedése szolgált mintaképként.

Mindezek kifejtése után Russel összefoglalja a jóról alkotott platóni felfogás lényegét, néhány mondatban, továbbá vizsgálja azt a kérdést is, hogy mindez, hogyan kapcsolódik a politikai tekintélyelvűséghez.

Platón filozófiájának középpontjában, a jó fogalma áll, amely időtlen. Éppen ezért, a legideálisabb államforma az, amely a lehető legjobban követi az ideák világának égi modelljét, vagyis megvan benne a statikus tökéletesség, amennyire csak lehet, elkerüli a változásokat, vezetői, pedig azok, akik a leginkább képesek felemelkedni a jó és az ideák szemléléséhez. A jó ismeretéhez azonban feltétlenül szükséges a fegyelmezettség, mind morális, mind intellektuális téren, ezt a fegyelmezettséget, pedig főként zene- és testgyakorlatok során történő nevelés útján érik el. A fegyelmezetlen vezető, kárt okoz az államnak.

Mindezzel kapcsolatban, mondja Russel, két kérdés merül fel. Létezik-e, a (jó ismeretének értelmében vett) bölcsesség, és ha igen, akkor lehetséges-e olyan alkotmány, amely biztosíthatja a bölcsesség számára, a politikai hatalmat?

A szerző, kiemeli, hogy a platóni értelemben vett bölcsesség nem valamiféle szakképzettség, hanem a jó ismerete, és, mondja, ehhez talán még hozzátehetnénk, hogy Szókratész és Platón szerint tudatosan senki nem követ el bűnt, ezért, aki tudja, hogy mi a jó, az mindig meg is cselekszi azt. Mai szemmel nézve, ez a tanítás, túlságosan is naivnak tűnik.

„A mi megítélésünk szerint ez a nézet elrugaszkodik a valóságtól. Ma inkább azt mondanánk, hogy mivel az érdekek különbözőek, az államférfi feladata az, hogy a lehető legjobb kompromisszumokat megtalálja.”¹⁶

Russel szerint, megfelelő politikai képzéssel, talán lehetne olyan vezetőket nevelni, akik politikai bölcsességgel rendelkeznek, de az a kérdés, hogy vajon milyenek kell lennie ennek a képzésnek. Sokat gondolkodhatunk ezen, azonban, a végén kiderül, hogy ez is „pártkérdés”, és ideológia függvénye, problémás tehát, hogy a bölcs embereket hogyan lehet megtalálni, hogy vezetői feladatot bízunk rájuk, és ez, Russel szerint a végső érv, a demokrácia mellett. Egyelőre, csak ennyit jegyez meg, ezen kérdések kapcsán, a későbbiekben azonban még visszatér erre a problémára.

A nő- és gyerekközösséggel kapcsolatban kiemeli, hogy mindez, a társadalmi kohézió megteremtése érdekében van jelen az utópiában, a katonák és a vezetők életében.

A nők és férfiak, nem kötődnek egymáshoz, a „házasságok” (voltaképpen, egyszeri közösetlések) pedig az érintettek beleszólása nélkül köttetnek, a felek pusztán állampolgári

¹⁶ Russel, 109

kötelességből vesznek részt ezekben. Mindez tehát, nem személyes vonzalom kérdése. A csecsemőket, születésük után, elválasztják szüleiktől, hogy senki se tudhassa, ki a gyereke, illetve az anyja, és az apja.

Éppen ezért mindenki, az összes, anyja korabeli nőt anyjának, apja korabeli férfit pedig apjának fogja szólítani, és a megszólításokhoz, minden bizonnyal a szavakhoz kötődő érzelmi jelentés is társulni fog. Tehát, senki nem fog megütni, egy apja korabeli férfit. Hasonlóképpen, az azonos korúak, fivérnek, illetve nővérnek nevezik egymást. A vérfertőzések elkerülése végett, szexuális tilalmakat kell bevezetni, és csak az állam által elrendelt házasságokból megszülető gyerekeket kell életben hagyni.

Ez a rendszer, arra is szolgál, hogy minél inkább csökkenjen, az egyéni birtoklási vágy, és az örök, illetve a katonák közül mindenki belenyugodjon a teljes vagyonszövetségbe.

Ezek után, a címben is szereplő, hamis mítoszok kérdésével foglalkozik Platón. Valójában nem mítoszokról van szó, hiszen a mítosz a népköltészet terméke, és spontán módon terjed, változik, stb. Ezzel szemben Platón, nyíltan kimondja, hogy a vezetőknek, jogában áll félre vezetni a népet, amennyiben mindez, a nagyobb jó érdekében történik.

„A kormány előjoga, - mondja ki nyíltan Platón, hogy hazudjon, ugyanúgy, ahogy az orvos joga, hogy gyógyszert rendeljen.”¹⁷ Természetesen, az arany, ezüst, és bronzemberek meséjéről van itt szó, amelyet a negyedik könyv kapcsán már röviden vázoltunk.

„Ennek lényege, hogy az isten háromféle embert teremtett: a legderekabbakat aranyból, az utánuk következőket ezüsből, a közemberek tömegét pedig bronzból és vasból. Akiket aranyból alkotott, azok alkalmasak arra, hogy örök legyenek, akiket ezüsből, azok jó katonák, és mindenki másnak fizikai munkát kell végeznie. A gyermekek, rendszerint, de egyáltalán nem mindig, ugyanabba a csoportba kerülnek, mint szüleik. Ha nem így van, ki kell emelni, vagy le kell fokozni őket. Ez a mese, Szókratész szerint, alig ha talál majd hitelre, saját generációjuk idején, de talán a következő, és az utána jövő nemzedékeket lehet majd úgy nevelni, hogy elhiggyék ezt.”¹⁸ (Ezen rövid, összefoglalásként bevett idézet kapcsán meg kell jegyeznünk, hogy Russel itt kissé pontatlanul fogalmaz. Ahogy Taylor rámutat, a bronz- illetve vas „vérű” emberek nem valamiféle antik munkásosztályt jelentenek, hanem ide tartozik mindenki, aki nem vezető, vagy katona, tehát a kereskedők, és a piaci árusok is.)

Ezen dolog megvalósíthatóságával kapcsolatban, Russel egy érdekes történelmi példát hoz fel. Egyetért azzal, hogy nemzedékek alatt ki lehet nevelni egy olyan generációt, amely elhiszi, az ilyen, mesterségesen elterjesztett történeteket.

¹⁷ Russel, 113

¹⁸ Russel, 114

Japánban, a tizenkilencedik század közepe óta, azt tanítják, hogy a Mikádó (a japán császár) a napisten leszármazottja, és Japán korábban teremtdött, mint a Föld többi része. Ma már ott tartanak, (ellentétben a régebbi időkkel), hogy ha például egy egyetemi tanár, egy tudományos munkában, a legcsekélyebb mértékben is kétségbe vonja ezt a tant, akkor megvádolhatják, Japán ellenességgel, sőt akár el is távolíthatják a munkahelyéről.

Russel bírálja az antik szerzőt, mondván, hogy „csak azt nem ismeri fel Platón, hogy egy ilyenfajta mítosz kényszerű elfogadása összeegyeztethetetlen a filozófiai gondolkodással, és olyan nevelést eredményez, amely elfojtja az önálló gondolkodást.”¹⁹

3. 2. Az antik görögök igazságosság fogalma

Amint láthattuk, tehát, az igazságosságot Platón úgy definiálja, hogy az államban mindenki elfogadja a feladatot, amire az állam őt kiszemelte, legyen az, akár vezető szerep, akár a kézműves mesterség. „Mindenkinek teszi a dolgát, és nem fontoskodik,”²⁰ Russel megfogalmazásában. Vagyis, a földműves nem kívánkozik, a vezető, vagy a katona helyére, illetve fordítva. A szó ezen jelentése azonban sok-sok mérföldre áll attól, amit ma igazságosságnak nevezünk.

Az a szó, amit a fordítások, igazságosságnak fordítanak, valami nagyon fontosat jelentett a görögség számára, de valójában lefordíthatatlan.

Hogy ezt megértsük, Russel, Anaximandrosz következő sorait idézi. „A létezők, szükségképpen, abban az (elemben) pusztulnak el, amelyből keletkeztek, mert számot adnak, az idők során egymás ellen elkövetett jogtalanságaikról, és megbűnhődnek értük.”²¹

Főként az archaikus időkben, de Platón korában is, a görögöket, egy vallásos jellegű szemléletmód jellemezte, amely szerint minden dolognak, és lénynek, még Zeusznak és az isteneknek is, megvan a maga kijelölt szerepe a világban. Mindez, a végzet, vagy a szükségszerűség eszméjéhez kapcsolódik. Van tehát egy olyan törvény, amelynek még az istenek is alá vannak vetve. Ha valaki, megpróbálja áthágni, a saját határait, amelyeket e személytelen törvény, kijelölt a számára, bűnhődni fog. A szóban forgó kifejezés, valahogy így írható körül.

Platón igazságosság felfogásában az a figyelemreméltó, hogy utópiájában, lehetetlenség lenne, az igazságtalanság megvalósulása (legalábbis, ha platóni értelemben

¹⁹ Russel, 114

²⁰ Russel, 114

²¹ Görög gondolkodók, 24

vesszük a szót). Hiszen, igazságtalanságról, akkor beszélhetünk, ebben az értelmezésben, ha a katonák, és a civil lakosság körében lennének, a vezetőknél, az öröknél bölcsebb emberek. Vagyis, a bölcsebbek alulmaradnának a kevésbé bölcsekkel szemben. Ez azonban nem lehetséges, hiszen az Államban biztosítanak a kasztok közötti átjárást: mármint a gyerekeket megfigyelés alatt tartják, és ha úgy látják jónak, áthelyezik őket egy másik kasztba.

Ennek kapcsán, Russel, egy érdekes elképzeléssel áll elő.

„Ha létezne, egy egzaktabb kormányzási tudomány, és biztosak lehetnénk abban, hogy az emberek hajlandók követni annak előírásait, sok minden szólna Platón elképzelései mellett.”²²

Hiszen, senki nem látna semmi kivetnivalót abban, hogy egy futball csapat tagjai közül a legkiválóbbat nevezik ki csapatkapitánnyá.

Végezetül, Russel, így foglalja össze az államban leírtakat, az uralkodó, illetve a vezetők személyéről:

„Bár minden uralkodónak filozófusnak kell lennie, szó sem lehet újításokról: a filozófus legyen mindenkor olyasvalaki, aki megérti Platónt és igazat ad neki.”

A megfogalmazás kissé nyers, de véleményem szerint, Russelnek tulajdonképpen igaza van. A platóni állam úgy van kitalálva, hogy lehetőleg minden újítást ki lehessen küszöbölni.

A vezetők, nem lehetnek újszerű elképzelésekkel rendelkező személyiségek, hiszen őket a katonák közül választják ki. Pontosabban a legfegyelmesebb katonákból lehet vezető, azokból, akik a meglévő törvényekhez a lehető leghűségesebbek. A vezetőknek bölcsességszeretőknek kell lenniük, ez pedig azt jelenti, (ahogy azt már az előző oldalakon is bemutattuk) hogy olyanok mint a hűséges kutyák: az ismerőst szeretik, az ismeretlent megugatják, minden egyéb tényezőtől függetlenül. Csak az válhat vezetővé, aki a maga teljességében szereti a bölcsességet, vagyis mindent elsajátít, abból amit előjárói tanítanak neki.

Következésképpen, ezt a társadalmat, a változás teljes hiánya jellemezné. Ezt alapozza meg, az az örökérvényű törvény, amely szerint, még a zenei és testi nevelésen sem szabad változtatni. Mindez, az ideák változatlanságáról szóló tanításból fakad.

²² Russel, 115

4. A filozófuskirályok

Ezzel szemben, Taylor, aki mintha Platón védőügyvédje kívánna lenni, úgy vélekedik, hogy bár a jó, valóban változatlan, a filozófus tevékenysége, nem stagnálás, hanem egy folyamatos, úton levés, a jó megismerésének irányába, amely azonban soha nem lehet befejezett.

Ugyanis, mondja Taylor, Platónnál a jó, akár a keresztény Isten, abszolútum. Vagyis túl van, nemcsak a látszat világ dolgain, hanem az összes ideán is. Az ideák, belőle nyerik létüket, és csak a jó segítségével szemlélhetőek. Az ideák, és a jó, olyan viszonyban állnak egymással, mint a nap, és a nap által megvilágított fák és növények. Utóbbiak, egyfelől, csak a nap segítségével láthatóak, másfelől létüket is a napnak köszönhetik, hiszen általa élnek, és növekednek.

Épp ezért, a filozófus, a jó keresésében soha nem állapodhat meg.

Taylor, a filozófus királyokra vonatkozó, hatodik könyv alapján érvel, mondván, hogy az első négy könyvvel szemben, Platónnak itt láthatóan az az álláspontja, hogy az államot egy olyan embernek, vagy szervnek kellene irányítania, aki úgy, és oly mértékű szabadsággal gondolkodik, az alkotmány törvényeiről, akár ezen dialógus szereplői.

Adeimantosz, ebben a könyvben, felteszi a kérdést, hogy vajon az-e a legtökéletesebb államforma, amelyet a dialógus elején felvázoltak, (a másodiktól, a negyedikig terjedő könyvekben, melyeket a dolgozat első felében már bemutattunk) vagyis a Spártához hasonló, háromkasztos társadalom. Erre Szókratész, így felel:

„Általában véve azt mondhatnám, hogy az: de ami éppen a legfontosabb kérdést illeti, erre ugyan, már nyilatkozunk ugyan már fentebb is, hogy mindig szükség lesz az államban, egy olyan szerve, amelynek az alkotmányról ugyanolyan felfogása lesz, mint neked – a törvényhozónak – volt, mikor a törvényeket megalkottad. (...) Csakhogy nem világítottuk meg a kérdést eléggé.”²³

A filozófus királyok problematikája, az ötödik könyvben azonban még, mintha csak kényszermegoldásként kerülne elő. Ugyanis, az első négy könyvben felvázolt társadalmat, az örök nő-, gyerek-, és vagyonközösségével alighanem lehetetlen összességében megvalósítani. Hiszen, kevés a valószínűsége annak, hogy ezeket a különös és szigorú szabályozásokat, egy társadalomban, a vezetők és a katonák magukévá tegyék. Azonban, mondja Platón, talán az is

²³ Platón, 418

elégséges lenne, ha a királyok, filozófálni kezdenének, avagy fordítva, a filozófusok királyi hatalomra emelkednének. A későbbiekben, pedig előkerül a dialektika tudományának fogalma, egy olyan diszciplínáé, amely a többi tudomány problémáit vizsgálná, próbálván megalapozni fogalmaikat, választ keresve általános jellegű kérdéseikre, stb. Ezen tudomány jelenti a jó felé vezető úton történő haladást, amely, amint már említettük, soha nem lehet befejezett.

Épp ezért, Taylor, úgy vélekedik, hogy az első négy könyvben felvázolt társadalom, nem Platón felfogásának végleges kifejtése, hanem pusztán munkahipotézis, és hasonló a helyzet, a három lélekrésze-ről szóló tanítással is. Hiszen, az első négy könyvben, az örök „bölcssége” valójában, nem tudás, hanem csak helyes vélekedés, az állam törvényeinek, helyes, de értelemmel nem megalapozott tisztelete. Míg, a későbbiekben megjelenik, a tudással azonosított erény gondolata. Éppen ezért, egyesek szerint, az első négy könyv önálló, egész mű, a hátralévő hat, pedig ebből a szempontból, annyira különbözik tőlük, hogy minden bizonnyal később íródtak, mintegy „utólagos betoldásként”, amikor Platón újra gondolta, az ideális társadalom problémáját. Taylor, utal erre az álláspontra, azonban nem ért egyet vele, ugyanis lehetetlennek tartja, hogy a platóni utópiából valaha is hiányzott volna, a szókratészi filozófia középponti eleme: az erénnyel azonosított tudás gondolata.

Nézzük meg most, hogy miért is tartja olyan fontosnak Platón, hogy a filozófus és az uralkodó személye egybe essen. A filozófus, az ő értelmezésében olyan személy, aki felemelkedik, az ideák és a jó szemléléséhez, és a valódi létezőket tartja fontosnak, a látszatvilág létezőivel szemben. Éppen ezért, a filozófus, megveti a gyönyöröket, és az evilági javakat. (Ugyanide kapcsolódik, hogy emiatt, az emberi életnek sem tulajdonít nagy jelentőséget.)

A filozófusból, tehát minden valószínűség szerint nem lesz korrump, vagy élvhajhász uralkodó. Emellett, jó felfogása, és emlékező tehetsége van, és ezek szintén pozitív tulajdonságok egy uralkodónál. A filozófusnak, nem elsődleges feladata, egy állam vezetése, csupán, beállítottságából származó tulajdonságai miatt tartja Platón a bölcset ideális uralkodónak, és ezek miatt mondja, végül azt, hogy a hármas tagozódású államban, feltétlenül, a filozófusokat kell öröknek megtenni.

A hetedik fejezetben, most már ebben a megvilágításban elmélkedik arról, hogy hogyan kell az öröket kiválasztani.

Már a gyerekeket oktatni kell a tudományokra, de játékos módon, nemcsak azért, hogy ne keserű szájjal tanuljanak, hanem, hogy a nevelők minél könnyebben fel tudják mérni képességeiket. Azon fiatalokat, akik a legkiválóbb szellemi és testi képességekkel

rendelkeznek, illetőleg, töretlen hűséget tanúsítanak, az állam irányába, egy külön csoportba kell beosztani, és be kell vezetni őket, minél mélyebben, a matematika rejtelseibe. A matematika, elsősorban nem önmagáért becses, Platón számára, hanem azért, mert tárgyai nem az érzékelést afficiálják, hanem az értelem használatára sarkallnak, hiszen a geometriai ábráknak, és a számoknak, vajmi kevés közük van az empiriához.

Ha a tanuló, már elég érett, akkor meg kell ismerkednie, a tudományok királyával, a dialektikával. Mindeközben, háborúba kell küldeni őket, hogy csapatokat vezessenek. Hiszen, ahogy a barlanghasonlatban, a láncaitól megszabaduló, és a barlangból kilépő ember sem elégszik meg azzal, hogy ő maga ismeri, az árnyjelenségek igazi okát, hanem, visszatér társaihoz, hogy őket is felvilágosítsa, úgy, az örök sem pusztán önmagáért művelik a tudományt, hanem, mindazzal, amit elsajátítottak, a közösség hasznára kell legyenek.

A fiatal örök, pusztán abból kifolyólag is kiválóan helyt állnak a csatatéren, hogy értenek a számoláshoz, a matematikához, ez pedig elengedhetetlen tulajdonsága a jó hadvezérnek.

Láthatjuk tehát, hogy a hatodik és hetedik könyvben, illetve a mű első felében felvázolt állam sokmindenben különbözik egymástól.

Míg az első négy könyvben a bölcsesség szeretete, a megszokott kedvelését, és az ismeretlen iránti ellenszenvet jelentette, addig a hatodik könyvben valóban megjelenik az az igény, hogy az államot vezető filozófusnak, gondolkodó lénynek kell lennie.

Azonban, ha egy ilyen állam gyakorlati megvalósulását nézzük, akkor rá kell jönnünk, hogy ebből a nézőpontból nem sok különbség van a kétféle állam között. Hiszen, az állam vezetői, így is – úgy is, körültekintő válogatás útján kerülnek ki, amelynek lényege, hogy azokat a gyerekeket jelöljék ki erre a feladatra, akik, (a jó emlékező tehetségen, és könnyű felfogáson túl) a leghűségesebbek az államhoz, és minden, nekik tanított ismeretet szófogadóan elsajátítanak, vagyis, mondhatni azok, akik a legkiválóbban képesek reprodukálni az elődöktől rájuk maradt ismereteket.

Így, véleményem szerint, egy ilyen örök, aligha lehet, filozófushoz illő kreatív és kritikus gondolkodásmódja. Igazat kell tehát adnunk, Russelnek, abban, hogy a Platón által javasolt társadalmi berendezkedés teljességgel elfolytja a filozófiai gondolkodást.

Illetve, kérdéses, hogy mennyire helyes, ha valaki összeegyeztethetőnek tartja, azt a gondolatot, hogy bizonyos helyzetekben elfogadható hazudni a népnek, azzal a nézettel, hogy az igazi filozófus az igazságot szereti, és a hazugságot gyűlöli.

5. Történeti háttér és források

Pais István, A görög filozófia című művében, amint már említettük, főként történeti nézőpontból, a történelmi körülményeket tekintetbe véve értékeli Platón utópiáját. Nézzük, most azt, hogy melyek voltak azok a történelmi hatások, amelyek nagyban meghatározták Platón társadalomfilozófiáját.

Az i. e. negyedik század első felében, a hatalmat Athénban, a demokraták gyakorolják, ám ez a rabszolgartó társadalom, súlyos válságba kerül, és Pais szavaival élve, ez kényszeríti Platónt arra, hogy társadalom filozófiai kérdésekkel foglalkozzon, szeretett Athénja fennmaradásának érdekében. A hellén rabszolgartó rend kilátástalan helyzete, különféle társadalmi mozgásoknak köszönhető. A kisparasztok, akik saját földjeiket, és a nagybirtokosoktól bérbe kapott földeket művelik meg, nem bírják felvenni a versenyt, a középbirtokosokkal, akik rabszolgákat tartanak, igencsak olcsón megúszva, a föld megművelésének költségeit.

Ezzel együtt, a nagybirtokosok is elszegényednek, hiszen bérlőik nem tudják adósságaikat megfizetni. Így, egyre több föld jut, a rabszolgartó középbirtokosok kezébe, a parasztok pedig kénytelenek tömegesen Athénba költözni, és ez különféle társadalmi feszültségeket okoz.

Ráadásul, Athén, egészen eddig, a világ legfontosabb kereskedelmi központja, de ekkoriban elveszíti ezt a státuszát, és Rodosz lép a helyére.

Az olajat, és a bort pedig, már olcsóbban lehet külhoni kereskedőktől megvásárolni, mint amennyi pénzért, azt Athénban előállítják. Mindez, az Athénon belüli pártharcok kiéleződéséhez vezet. Platón, ennek kapcsán megállapítja, hogy egy állam, több különböző rétegből áll, amelyek közül legalább kettő (a gazdagok és a szegények) ellenséges érülettel van egymás iránt.

„Ily módon tehát az osztályok létének, és a köztük folyó osztályharcnak a csíra jellegű megsejtésével találkozunk nála.”²⁴

Mindezt Platón, sajátos módon úgy fogalmazza meg, hogy egy államon belül egész sereg állam van, azaz az állam lakossága nem egységes, nem ugyanazon dolgokban érdekelt mindenki.

²⁴ Russel, 114

Pais István szerint Platón munkásságának középpontjában, az a szándék áll, hogy megtalálja az athéni rabszolgatartó társadalmi rend megőrzésének, konzerválásának a lehetőségét. Az utópiában, ugyan nem sok szó van, a rabszolgaságról, Pais mégis erre következtet, a már említett, Arany, ezüst, és bronz emberek mítoszára hivatkozva.

„Ez azt mondja, hogy születés előtt, az emberek testébe, ilyen vagy olyan fém került, s azok az egyedek, amelyek aranyat hoztak magukban a világra, a filozófusok osztályának, amelyek ezüstöt, az örök rétegének, amelyek pedig vasat vagy bronzot, a dolgozók csoportjának lesznek a tagjai. Mivel pedig, a hasonló, hasonlót hoz létre, ezért a későbbiek során, általában mindenkinek olyan ivadékaik születnek, amilyen ő maga: vagyis az állam hármass tagozódása Platón szerint a lényegét tekintve örök lenne, és csak igen ritka esetben fordulna elő, hogy valakinek az utódát a vezetők másik (felsőbb vagy alsóbb) osztályba kényszerülnének átmenteni.”²⁵

Pais szerint, Platón, elfedi azt a tényt, hogy az egyének bele születnek egy adott társadalmi környezetbe, és ez nagyban meghatározza további fejlődésüket, és ezt a társadalmi helyzetet, természeti okozatnak próbálja beállítani. Vagyis, természeti szükségszerűségként akarja feltüntetni, a rabszolgáknak, és dolgozó szabadoknak, arisztokraták által történő kizsákmányolását.

A vagyon és nőközösség is szóba kerül ennek kapcsán. A szerző kihangsúlyozza, hogy mindez a katonákra, és az örökre vonatkozik, a harmadik osztályra, a civil lakosságra azonban nem, utóbbiak esetén Platón meghagyná, a monogámia intézményét. Hogy miért járna el így? Platón, egy minél egységesebb, és széthúzásmentes vezetői réteget teremtene meg, és ezért látja szükségesnek, az individualizmus teljes megszüntetését. A vezetők közti, különféle vérségi kötődések azonban pártok kialakulásához, az örök (vagyis a filozófusok) és katonák osztályának feldarabolódásához vezetnének, a vagyon utáni vágy, pedig úgyszintén. A legfőbb cél viszont az, hogy az örök és segéderőik kasztja megőrizze az egységét, és közös akarattal tudjanak tevékenykedni. Egy hihetetlenül összetartó, és erős vezetői réteget lehetne létrehozni így (mármint, ha mindez a gyakorlatban megvalósítható lenne), amellyel szemben áll, egy vérségi kötelékekkel rendelkező, és gazdaságilag differenciált, ezért tehát könnyen irányítható civil lakosság, akik így, aligha tudnák átvenni a hatalmat, az örök felett.

Pais, annyit jegyez még meg, Platón védelmében, (mármint, ami a gyerek- és nőközösség következtében, „fajkitenyésztő telepként” működő társadalmat illeti) hogy az

²⁵ Pais, 351

antik görögöknél, a monogámia, nem két ember szerelmi viszonyán alapszik (néhány kivételtől eltekintve), hanem:

„A magántulajdon történelmi kialakulásának, és egyenes, férfiágon történő átörökítésének családi-házassági eszköze. Amely a feleséget házi rabszolgává, gyerekszülő géppé tette, s ily módon, filozófusunk, ha megszünteti a magántulajdont, rákényszerül a vele ekkor még szervesen egybefonódó monogámia eltörlésére is.”²⁶

Végezetül, a mű forrásairól, hatásairól is ejt, a szerző néhány szót. Ami, az elméleti forrásokat illeti, a szofista Phaleászról, és Hippodamosz államtervezetéről esik szó, de ami ezeknél sokkal fontosabb, az, az ókori Egyiptom, és Spárta története.

Egyiptomban, a faragott művészi alkotások, és előállításuknak technikája sok-sok évezreden át, mit sem változott. Platón, utópiájában, ehhez hasonló stabilitást tart kívánatosnak, amikor azt mondja, hogy a zenén, és a gyerekjátékokon soha, semmit nem szabad változtatni, és így kell a gyerekeket, a hagyományok tiszteletére tanítani, mert máskülönben az a megszokottól való eltérés, és nem a változatlansághoz való ragaszkodás válik „divatosá” a lakosság körében. Ráadásul, Egyiptomban is külön kasztot képeztek, a harcosok, a papok, és a termelők.

Még ennél nagyobb hatással volt Platónra, a spártai berendezkedés. Ott ugyanis, hosszú ideig, a földek az állam tulajdonában voltak, a harcosok szigorú rendben, bizonyos mértékben a fogyasztási kommunizmus szabályai szerint éltek életüket, és mindennapjaik szigorú szabályok szerint zajlottak. Mindezek következtében pedig képesek voltak hosszú időn át elnyomni a helótákat és a perioikoszokat.

Azt illusztrálendő, hogy mennyire hasonlít, a platóni utópia Spártához, Pais István, Plutarkhoszt idézi.

„Amikor az ifjú házasodni akart – írja Plutarkhosz -, erőszakkal ragadta el választottját... Az elrabolt menyasszonyt, a nyoszolyólány szerepét vállaló társa vette gondjaiba. Haját rövidre nyírta, férfiruhába öltöztette, férfisarut húzott a lábára, s egyedül egy sötét szobában szalmára fektette. Ekkor, a vőlegény, aki nem merült ki gyönyöröktől, hanem józan volt, és mint mindig, társaival költötte el vacsoráját, bement, menyasszonyához, leoldozta övét, és karjába véve vitte a nászágyba, ahol csak rövid időt töltött vele, majd csendben eltávozott, s mint szokta, együtt aludt ifjú társaival.”²⁷

Mindazon által, a platóni állam, nem kópiája Egyiptomnak, vagy Spártának, hiszen vezetői, nem papok, vagy katonák, hanem filozófusok, és a szerző nagy szerepet szánna benne

²⁶ Pais, 353

²⁷ Pais, 356

az olyan elemeknek, mint a bölcsélet, és a nevelés, ezekben pedig az athéni jelleg fejeződik ki.

6. A filozófus királyról szóló tanítás, mint hatalmi igény kifejeződése

Végezetül, Karl Popper Platón kritikáját szeretném néhány mondatban ismertetni. Popper különválasztja egymástól Szókratész tanítását, és Platón politika filozófiáját. Szókratész életének és munkásságának középpontjában az a gondolat állt, hogy tudatosítanunk kell magunkban, hogy a világ dolgait illetően milyen csekély tudással rendelkezünk. A bölcsesség, tehát azt jelenti, hogy tudjuk azt, hogy milyen keveset tudunk.

Platón, Államában, szintén azt mondja, hogy az államférfinak bölcsnek kell lennie, azonban nála ez egészen mást jelent, mint Szókratésznél. (Mindezt, a megkülönböztetést, Xenophon: Emlékeim Szókratészről című művére alapozza.) Popper azonban kifejti, hogy Platón esetében, ez valami egészen mást jelent, az ideák szemlélését, és a dialektika tudományának művelését. Azonban, művében, Szókratész szájába adja gondolatait, és ez a szókratészi és platóni követelmény összemosását jelenti, ami nagyon is veszélyes.

Popper mindezt így fogalmazza meg:

„Platón (...) úgy gondolta, a királyoknak filozófusoknak kellene lenniük, és, hogy hozzá Platónhoz kellene iskolába járniuk, hogy a platóni dialektikát tanulják – valami igen tudományost és bonyolultat. Vagy, még jobb lenne, ha a sokat tudó és tanult filozófusok – mint például ő maga – lennének a királyok és kormányoznák a világot. (...) A filozófusok, egészen fellelkesültek, meghallván, hogy nekik királyoknak kellene lenniük, és a dialektika kódében eltűnt, a roppant különbség az államférfi iránti szókratészi követelmény és a platóni követelmény között. (...) Az a formula, hogy az államférfinak bölcsnek kell lennie, Platón szemében, a tudós filozófusok hatalmi igényét jelenti – és ebből lett a műveltek, az intellektuelek, az elit hatalmi igénye. Éles ellentétben Platónnal, Szókratész számára, ugyanez, az államférfinak bölcsnek kell lennie formula azt jelenti, hogy az államférfinak tudnia kell, milyen keveset tud. (...) Így látja, nagy felelősségét a háború és béke kérdésében, és tudja, micsoda szerencsétlenséget idézhet elő.”²⁸

Popper, ironikusan, úgy fogalmaz, hogy minden pártvezér, különösen a szélsőséges, erőszakos politikát folytató pártok vezérei, platonikusok. Hiszen, ők a legjobban informáltak

²⁸ Popper, 182-183

minden tekintetben, és, akárcsak Platón, sok mindent hajlandóak megtenni, annak érdekében, hogy mindazt, amit helyesnek tartanak, érvényesítsék.

Tehát, Popper értelmezése szerint, a platóni utópia, egy totalitárius rendszer, amit pedig, az antik gondolkodó, társadalomfilozófiájában megfogalmaz, az voltaképpen, hatalmi igény.

Popper álláspontja meglehetősen sarkított. Azonban, ha az *Államot* olvassuk, talán önkéntelenül is megfogalmazódik bennünk egy gondolat. Vajon, ha Platón erkölcsileg megengedhetőnek tartja bizonyos helyzetekben, az emberek félreinformálását, az ideatan, a barlanghasonlat, vagy a Pamphüliai ér mítosza nem-e tartozik ezen kegyes hazugságok közé? Csupán egy lélegzetvételnyi gondolatkísérlet erejéig, engedjük meg azt a feltételezést, hogy az antik filozófus célja, a rabszolgatartó rendnek, és a polisznak, mint a társadalmi együttélés általa legjobban preferált formájának a konzerválása volt, és ezért politikai hatalomhoz szeretett volna jutni. (Később részben sikerrel is járt, hiszen Szürakuzában kísérletet tehetett arra, hogy társadalom filozófiai elképzelései közül, néhányat gyakorlatba ültessen. Igaz, le kell szögeznünk, hogy nem az *Állam* első négy könyvében megrajzolt utópiát próbálta megvalósítani.) Vajon, az ideatant, és a barlanghasonlatot, nem-e ezen cél megvalósítása érdekében fogalmazta-e meg?

Ez az elképzelés első látásra furcsának tűnik. Azonban tudjuk, hogy Platón gyerekkorában, politikai pályára készült, ez a terve azonban megghiúsult. Érdekes az is, amit a Pamphüliai ér mítoszában ír, mely történet voltaképpen az *Állam* epilógusa.

Röviden összefoglalom most ennek tartalmát. Alkinoosz, egy igen vitéz férfi beszámolójáról van itt szó, aki meghalt, de lelke, valamilyen okból, a temetési szertartás előtt visszatér testébe, ezután pedig beszámol mindarról, amit a túlvilágon látott. Az elhunyt lelkek, a földi életben megtett, jó, vagy rossz cselekedeteik miatt, a túlvilágon büntetésben, vagy jutalomban részesülnek. Mind a büntetés, mind a jutalom tízszer akkora, mint amekkora jót, vagy amekkora rosszat ők okoztak másoknak, tehát általában ezer évig tartó boldogságban, vagy szenvedésben van részük.

Ezután, reinkarnálódniuk kell egy új állati-, vagy emberi testben. Hogy kinek a testében születnek újjá, az a következőképpen dől el. Az újjászületendők csapata, életminták közül választ. Az életminták tulajdonképpen személyiségek, és a hozzájuk tartozó életutak. Sorshúzással döntenek el, hogy az újjászületendők milyen sorrendben választhatnak az életminták közül. Választhatják, akár egy zsarnok életmintáját is, de akár egy egyszerű földművesét is. Nyilván, mindenki igyekszik, a legjobb életformát választani, tekintetbe véve

persze azt is, hogy mindazért amit jövendőbeli életében el fog követni, bőséges jutalmat, vagy kegyetlen büntetést fog kapni. Ennek kapcsán, a következőket mondja Platón:

„Ebben van tehát, kedves Glaukónom, minden valószínűség szerint a tulajdonképpeni veszedelem, az emberre nézve, s ezért kell elsősorban azzal törődni, hogy minden egyéb tudományt félrevetve mindegyikünk ennek a tudománynak a kutatója és híve legyen: hátha valamiképpen megtanulhatja és kitalálhatja, hogy kicsoda teheti képessé és okossá rá, hogy különbséget téve a becsületes és a rossz élet között, a lehetséges életformák közül, mindig és mindenütt a jobbat válassza, s hogy az imént említett szempontokat egymással összevetve, és az erényes élethez való viszonyukban taglalva, számot vessen önmagával, és megtudja, mit ér a szegénységgel, vagy gazdagsággal kevert szépség, s a lélek milyen alkatával párosulva eredményez jót vagy rosszat.”²⁹

Sajátos módon indokolja meg tehát, hogy miért érdemes az embereknek, a dialektika tanulmányozásába fogniuk (hiszen itt a dialektika tudományáról van szó). Azért, hogy a túlvilágon helyesen tudjunk magunknak életmintát választani, olyant, amelyben a lehető legkevesebb bünt követjük majd el, elkerülve így a túlvilági szenvedéseket, amennyire csak lehet.

Hasonlít mindez, ahhoz, amit az orfikus szekták papjai tesznek, és amelyekért Platón, a mű elején joggal kritizálja őket: azt bizonygatják, hogy az istenek szeretetének elérése, és a túlvilági bűnhődés elkerülése, egy ember esetén, megvalósítható az által, ha az illető pénzt fizet nekik, hogy áldozatot mutassanak be a nevében. Itt is hasonló a helyzet, pusztán nem az áldozatok bemutatásáról van szó, hanem arról, hogy az embereknek dialektikát kellene tanulniuk ennek érdekében.

Az utóbbi eszmefuttatást, pusztán gondolat kísérletnek, érdekes feltevésnek szántam, és nem céloim erkölcsileg megítélni Platón munkásságát, azonban tény, hogy meglehetősen cinikus a hozzáállása, a mítoszokat, és a vallási hiedelmeket illetően. Mondhatni, képes ezeket alárendelni, és messzemenően eszköznek használni, saját filozófiai nézeteinek alátámasztásához. Mindent egybevetve, azt mondatjuk, hogy amennyiben megvalósult volna a platóni utópia (mármint, ami az első négy könyvben leírtakat illeti), az bizonyos értelemben egy totalitárius államforma megvalósulását jelentette volna. Egy olyan államformáét, amelyben az emberi életnek igencsak kevés a jelentősége, és a vezetők mindent hajlandóak alávetni egy eszme, illetve egy, az emberről alkotott eszménykép megvalósításának.

²⁹ Platón, 705

7. Zárás

A platóni mű középpontjában, az igazságosság problémája áll, egyfelől, az egyén erkölcsiségének-, másfelől, a társadalom megszervezésének szempontjából. Az egyén lelkének három része van: a vágyakozó, az indulatos, és a gondolkodó lélekrész. Akkor folytat, igazságos és helyes életvitelt, ha az előbbi kettőt, a gondolkodásnak rendeli alá. Amennyiben a vágyakozó, vagy az indulatos lélekrész kerekedik felül, azt nevezi igazságtalanságnak Platón, hozzátéve, hogy ez feltétlenül káros, az illető egyénre nézve.

Mindezt, leképezi a társadalomra, mondván, hogy kell lennie három rétegnek, a vezetőknek, vagy öröknek, akik a gondolkodó lélekrészt képviselik, a katonáknak, vagy segéderőknek, akik az indulatos lélekrészt letéteményesei, végül, pedig civil lakosságnak, akik a vágyakozó lélekrészhez kapcsolhatóak. A társadalom tehát úgy néz ki, mint nagyban az emberi lélek. És a társadalomban is, úgy valósul meg az igazságosság makro szinten, ahogy az emberben megvalósult mikro szinten. Vagyis a gondolkodó lélekrészt képviselő öröknek kell irányítaniuk.

A társadalom, annál tökéletesebb minél inkább részesül az örökkévalóságból, tehát minél kevésbé van kitéve a változásoknak. Hiszen a jó, és az ideák is változatlanok. Éppen ezért, az első négy fejezet megfogalmazása szerint a jó ör, olyan akár, a hűséges kutya: az ismerőst szereti, az idegent megugatja, és ez jelenti a bölcsességet. A katonák erénye, pedig, a bátorság, ami valami nagyon hasonló: a már elsajátított elvekhez való ragaszkodás, hogy azok mellől semmi szín alatt nem akarnak tágítani.

Ebben az értelmezésben, a filozófia semmi egyebet nem jelent, mint az ideák szemléléséhez való lelki felemelkedést.

A későbbiekben megjelenik az a gondolat, hogy az öröknek jártasaknak kell lenniük, a tudományban, legfőképp a dialektikában, és hogy a jó megismerése, egy folyamatos úton levés, amely soha nem lehet teljesen befejezett. Sőt, egy adott helyen, azt is mondja, hogy oly módon kell hozzáállniuk a törvények kérdéséhez, mint maguknak a dialógus résztvevőinek.

Utóbbi állításai, viszont valójában, nem állnak ellentétben az előbbiekkal, hiszen a filozófuskirály, valószínűleg épp úgy, egy változatlan, a jó ideájának szentelt társadalmat tartana helyénvalónak, mint az örök. A különbség annyi, hogy amíg az első négy könyvben

szereplő örök „bölcssége” pusztán helyes vélekedés, addig a filozófus királyoké, valódi tudás, amelyet a matematika és a dialektika tanulmányozása során érnek el.

Taylor hasonlatával élve, az ör olyan, mint az a hívő, aki pusztán a kárhozattól való félelmében cselekszik az isteni parancsok szerint, míg a dialektikai tanulmányokat folytató filozófus király, inkább a szenthez hasonlítható, aki Isten kegyelmében élve, az ő szentségét szemlélve, képtelen a bűnök elkövetésére. Azonban a hasonlat arra is rávilágít, hogy e kettő ugyanazokat az életelveket követi, tehát a filozófus király nem fog, gyökeresen más döntéseket hozni, mint az ör, akit pusztán, a hagyományok tiszteletben tartása vezérel.

Következésképpen, a három lélekrész mintájára felfogott társadalmi berendezkedés, olyan társadalmat eredményezne, amely a végtelékig ellene van a változásoknak, tehát teljes mértékben nélkülözi a nyitottságot. Ezen, az sem változtat, ha az örök elmélyülnek a dialektika tanításában. Hiszen, azok közül a fiatalok közül választanák ki őket, akik egyfelől a leghűségesebbek az államhoz, másfelől minden ismeretet elsajátítanak, vagyis a leghívebben reprodukálják, az állam alapítói által rájuk hagyományozott ismereteket. Valószínűleg, tehát képtelenek volnának, valóban kreatív, újszerű ötletekkel előállni, képtelenek lennének radikálisan újrafogalmazni a dialektikai hagyományt. De, ha mégis, sor kerülne ilyesmire, a katonák, akiket legelső sorban az állam törvényei iránt érzett töretlen hűségre neveltek, nem néznék ezt jó szemmel.

Ha az antik világban, létre hoztak volna, egy ilyen társadalmat, valószínűleg, nem állt volna fent sokáig, egyfelől kis méretéből adódóan, hiszen nem sokkal Platón halála után, megtörtént Makedónia felemelkedése, ami elsöpörte a kis államokat, megmutatva azt, hogy egy Állam méretű országnak nem sok esélye van, a fennmaradásra. Másfelől, a nyitottság hiánya, és az állandó stagnálás miatt, egy ilyen ország egy idő után elbukna, mert nem lenne képes igazodni, az állandóan változó társadalmi körülményekhez.

Végezetül arra a kérdésre, hogy miért érdemes tanulmányozni Platón furcsa elképzeléseit, a jó társadalomról., Peter Engelmann szavival válaszolhatunk, aki szerint szükség van totalitarizmus és filozófia összekapcsolódási formáinak alapos tanulmányozására, annak érdekében, hogy „az új formákat korábban felismerhessük, és esetleg eredményesebben szállhassunk szembe velük.”³⁰

³⁰ Engelmann, 15

IRODALOM

PLATÓN: Összes művei, 1984, Európa k., Budapest, 2. kötet

RUSSEL, Bertrand: A nyugati filozófia története, 1996, Göncöl k., Budapest

PAIS István: A görög filozófia, 1994, szerzői kiadás, Budapest

TAYLOR, Alfred Edward: Platón, 1999, Osiris könyvkiadó, Budapest

Görög gondolkodók, 1993, Kossuth könyvkiadó, Budapest, 1. kötet

POPPER, Karl Raimund: Megismerés, történelem, politika, 1997, AduPrint könyvkiadó, Budapest

ENGELMANN, Peter: Hegel – filozófia és totalitarizmus, 1997, Osiris kiadó, Budapest